

Rolnictwo ekologiczne w województwach lubelskim i świętokrzyskim po 1 maja 2004 roku — wyniki badań

Rolnictwo ekologiczne (organiczne, biologiczne) to produkcja w cyklu zamkniętym: gleba–roślina–zwierzę, przy zachowaniu dużej samowystarczalności gospodarstwa. Jest to system gospodarowania polegający na zróżnicowanej produkcji roślinnej i zwierzęcej w obrębie gospodarstwa, oparty na środkach naturalnych i minerałach występujących w przyrodzie. Wyklucza stosowanie syntetycznych nawozów mineralnych, pestycydów, pasz przemysłowych czy organizmów modyfikowanych genetycznie [6, s. 209]

Rolnictwo ekologiczne dobrze wpisuje się w ideę rozwoju zrównoważonego. Zrównoważony i trwały rozwój jest jedną z zasad ustrojowych, którą kieruje się większość wyżej rozwiniętych państw. Rolnictwo organiczne przyczynia się do poprawy stanu środowiska naturalnego sprzyjając samooczyszczaniu się środowiska i zachowaniu równowagi biologicznej oraz chroniąc zasoby gleb i wód. Z uwagi na respektowanie zasad ochrony środowiska, praw zwierząt i szczególną dbałość o jakość produkcji, ekologiczne metody produkcji rolnej pozytywnie wpływają na odżywczą i sensoryczną jakość produktów finalnych. Wysokie walory smakowe i zdrowotne przetworów na bazie surowców ekologicznych wynikają również z dbałości o stosowane metody przetwórstwa [8, s. 10, 31]. Żywność organiczna uznawana jest za najzdrowszą i polecana jest w szczególności dzieciom, osobom starszym i osłabionym [7, s. 217-218]. Rozwijanie ekologicznych metod produkcji powinno przyczyniać się więc do poprawy zdrowotności społeczeństwa.

Rozwój rolnictwa ekologicznego mógłby również pomóc w rozwiązaniu kilku problemów natury społeczno-gospodarczej. Ze względu na niższe plonowanie w porównaniu z rolnictwem wysokointensywnym, rolnictwo biologiczne przyczynia się do zmniejszenia poziomu produkcji rolnej. Zapobiega więc zjawisku nadprodukcji, z którym od lat borykają się kraje europejskie.¹⁾ Z uwagi na dużą pracochłonność (średnio o 15% większą niż w rolnictwie konwencjonalnym) i mniejszą sezonowość zapotrzebowania na siłę roboczą w porównaniu z produkcją konwencjonalną [5, s. 580-581], produkcja ekologiczna wiąże nadwyżki siły roboczej w sektorze rolnictwa. Ma to szczególne znaczenie w Polsce, gdzie zatrudnienie w tym sektorze jest znacznie wyższe niż faktyczne zapotrzebowanie na siłę roboczą, a trudna sytuacja na rynku pracy hamuje odpływ ludzi z rolnictwa.

Mgr A. Kurek — Zakład Gospodarki Żywnościowej, Instytut Zarządzania i Marketingu, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: akurek@hektor.umcs.lublin.pl

¹⁾ Plon z uprawy ekologicznej może zrównać się z wielkością produkcji konwencjonalnej w danym roku, jednak na przestrzeni lat jest zawsze mniejszy ze względu na niezbedne w organicznej produkcji rolnej ugorowanie.

Należy dodać, że produkcja ekologiczna nie zastąpi produkcji towarowej, gdyż nie jest w stanie zapewnić bezpieczeństwa żywnościowego społeczeństwu, zwłaszcza pod względem ilościowym. Świadczy o tym chociażby niski udział ekologicznej produkcji rolnej w całkowitej produkcji rolnej kraju. W Polsce największy udział w strukturze ekologicznej produkcji roślinnej ma uprawa zbóż. W 2004 roku zbiory pszenicy uprawianej metodami ekologicznymi stanowiły 6% całkowitych zbiorów, żyta – 23%, jęczmienia — 11%, zaś owsa – 39%. W tym samym roku, łączny udział ekologicznych upraw sadowniczych, jagodowych i warzywniczych w całkowitych zbiorach owoców i warzyw w Polsce wyniósł 5%. Jeśli chodzi o ekologiczne produkty pochodzenia zwierzęcego, jak np. mleko krowie, żywiec wołowy, mięso wieprzowe, drób czy jaja, ich odsetek w całkowitej produkcji zwierzęcej w kraju w 2004 roku wyniósł poniżej 1% [9].

Dopiero technologie oparte na postępie biologicznym mają szansę zastąpić technologie industrialne w rolnictwie, a tym samym zaspokoić zapotrzebowanie społeczeństwa na żywność. Obecnie występuje na świecie tendencja do rozwijania zastosowań biotechnologii i inżynierii genetycznej w produkcji żywności i to właśnie tego typu produkcja ma szansę zdominować towarową produkcję rolną. Wykorzystanie organizmów modyfikowanych genetycznie (GMO — Genetically Modified Organisms) w uprawie roślin i hodowli zwierząt ma służyć przystosowaniu biologicznych cech roślin i zwierząt do warunków otoczenia, a tym samym stworzenie takiego genotypu organizmów, który wpływałby na ich odporność na niekorzystne warunki otoczenia (jak np. susza, szkodniki, choroby). Zastosowanie inżynierii genetycznej powinno przyczynić się więc do wzrostu efektywności gospodarowania w rolnictwie. Jednocześnie pojawia się wiele kontrowersji na temat wpływu żywności transgenicznej na zdrowie człowieka.

Wyrazem docenienia pozytywnego wpływu rozwoju rolnictwa ekologicznego na środowisko naturalne, zdrowotność obecnych i przyszłych pokoleń oraz gospodarke było wprowadzenie w Unii Europejskiej systemu wsparcia celów ekologicznych w gospodarstwach rolnych w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. 1 maja 2004 roku, kiedy Polska weszła w struktury unijne, również polscy rolnicy zostali objęci tym systemem.

Głównym celem artykułu jest prezentacja i analiza wyników badań przeprowadzonych w 60 gospodarstwach ekologicznych z województwa lubelskiego i świętokrzyskiego, współpracujących z firmą Symbio²⁾. Praca ma na celu dokonanie krótkiej

²⁾ Symbio to wiodąca firma w Polsce organizująca produkcję, przetwórstwo, sprzedaż i dystrybucję (głównie eksport) ekologicznych owoców, warzyw, ziół i zbóż. Firma eksportuje swoje produkty do krajów Europy Zachodniej (Niemiec, Wielkiej Brytanii, Holandii, Szwajcarii, Belgii, Francji i Finlandii) i Stanów Zjednoczonych. Symbio działa od 1998 roku i ma swoją siedzibę w Lublinie.

charakterystyki badanych gospodarstw oraz udowodnienie, iż polscy rolnicy korzystają ze wsparcia finansowego w ramach pakietu „rolnictwo ekologiczne” znajdującego się w działaniu Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich pt. Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawa dobrostanu zwierząt.

Uwarunkowania rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce

Polska ma sprzyjające warunki rolnośrodowiskowe do rozwoju rolnictwa organicznego. Jakość ekologiczna rolniczej przestrzeni produkcyjnej oraz jej bogactwo różnorodności biologicznej należą do jednych z najlepszych w krajach europejskich. Kolejnym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi ekologicznych metod produkcji rolnej są niewykorzystane zasoby siły roboczej na wsi. Relatywnie pracochłonne rolnictwo ekologiczne (w stosunku do produkcji konwencjonalnej) mogłoby zagospodarować ludzi pozostających bez pracy na wsi. Polska posiada uprzywilejowaną wśród krajów członkowskich UE pozycję, jeśli chodzi o potencjalne możliwości rozwoju rolnictwa ekologicznego, ze względu na niższe koszty przestawienia gospodarstw na ekologiczną produkcję rolną i sprzyjające warunki środowiskowe.

Obszar południowo-wschodniej Polski jest jednym z mniej przekształconych przez człowieka regionów kraju. Duża ilość lasów, parków krajobrazowych, obszarów chronionych oraz naturalnych akwenów w sąsiedztwie czystych ekologicznie pól daje możliwość produkcji bezpiecznych, nieskażonych produktów rolnych. Ze względu na niskie zużycie nawozów mineralnych i środków ochrony roślin przez dziesięciolecia (w systemie nakazowo-rozdzielczym), zasoby ziemi rolniczej w tym regionie są stosunkowo czyste biologicznie. Województwa Polski południowo-wschodniej (lubelskie, świętokrzyskie, podkarpackie i małopolskie) mają typowo rolniczy charakter. Mimo dobrych warunków przyrodniczych, rolnictwo w tym regionie jest słabo rozwinięte, niskotowarowe, o niskiej kulturze agrarnej i dużym rozdrobnieniu gospodarstw. W strukturze rolnictwa przeważają małe gospodarstwa rodzinne, w których uprawia się owoce, warzywa, zboża i zioła oraz prowadzi chów zwierząt tradycyjnymi metodami. W Polsce południowo-wschodniej występuje stosunkowo duże bezrobocie na wsi, co wpływa na niskie koszty pracy. Warunki przyrodnicze oraz sytuacja, w jakiej znajduje się rolnictwo tego regionu stwarza więc bardzo dobre warunki dla rozwoju rolnictwa ekologicznego [2, s. 105-106].

Istotnym czynnikiem rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce było stworzenie w 1999 roku systemu wsparcia gospodarstw ekologicznych z budżetu krajowego, a przede wszystkim objęcie Polski w 2004 roku Wspólną Polityką Rolną UE, co wiązało się z pojawieniem się nowych możliwości uzyskania pomocy finansowej z programu przedakcesyjnego SAPARD, a potem z Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) opracowanego na lata 2004–2006.

Wspomaganie finansowe gospodarstw ekologicznych ma szczególnie istotne znaczenie w okresie przestawiania produkcji na metody ekologiczne, kiedy prawdopodobieństwo przejściowego spadku sprzedaży, a co za tym idzie — przychodów, jest duże. Rolnictwo biologiczne napotyka na wiele trudności w całym łańcuchu żywnościowym, począwszy od sfery produkcji, poprzez dystrybucję, do konsumpcji. Za-

grożenia produkcyjno-techniczne dla rozwoju gospodarstw ekologicznych związane są z obowiązkiem spełnienia bardzo wysokich wymagań środowiskowych w zakresie metod wytwarzania, jakości gleby, wody gruntowej, gospodarki ściekowej i lokalizacji. Zagrożenia rynkowe wynikają z konieczności wchodzenia w nowe struktury sprzedaży oraz z przejściowego spadku przychodów w początkowym okresie funkcjonowania gospodarstw na rynku ekologicznym. Pokonanie tych trudności jest dla wielu rolników nieopłacalne i wiąże się ze zbyt dużym ryzykiem [3, s. 176-177]. W Polsce występuje również bariera popytu krajowego na tego typu żywność. Niskie zapotrzebowanie na produkty ekologiczne wynika z braku wiedzy i świadomości konsumentów, a przede wszystkim z niskiej zamożności społeczeństwa.

Warto jednak zauważyć, że rolnicy ekologiczni mają zwykle wyższe dochody niż rolnicy konwencjonalni w przeliczeniu na 1 ha UR, na gospodarstwo i na osobę pełnozatrudnioną. Gospodarstwa ekologiczne okazują się bardziej rentowne niż konwencjonalne. Wyższe dochody rolników ekologicznych wynikają z niższych kosztów produkcji (zwłaszcza kosztów bezpośrednich związanych z zakupem nawozów i środków ochrony roślin), większego wsparcia finansowego ze strony państwa i z budżetu Unii [4], wyższych cen produktów organicznych oraz pewniejszego zbytu. Odbiorcy, zajmujący się przetwórstwem i dystrybucją produktów ekologicznych, chętnie podpisują umowy kontraktacyjne z rolnikami, gdyż zależy im na ciągłości dostaw oraz wysokim i stabilnym poziomie jakości standaryzowanych produktów. Wynika to z faktu, iż większość produkcji trafia na eksport do liczących się firm na światowym rynku rolno-żywnościowym. Pośrednicy dbają o utrzymanie dobrych relacji w kontaktach handlowych z nimi, gdyż przekłada się to na ich wynik finansowy i przyszły rozwój firmy.

Plan rozwoju obszarów wiejskich (2004–2006)

Celem Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich jest wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i polepszanie kondycji gospodarstw rolnych. Plan ukierunkowany jest na realizację społecznych, ekonomicznych i środowiskowych aspektów tego rozwoju. Plan, przygotowany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, wdrażany jest na terenie całego kraju przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa jako akredytowaną agencję płatniczą. W ramach PROW realizowanych jest dziesięć działań³⁾, na które przeznaczone zostały środki krajowe i unijne w kwocie 3,6 mln euro. PROW finansowany jest w 80% z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji w Rolnictwie i w 20% z budżetu państwa. Wysokość wsparcia dla gospodarstw ekologicznych (posiadających certyfikaty i będących w trakcie przestawiania) wynosi od

³⁾ Działania PROW 2004-2006 to: renty strukturalne, wspieranie gospodarstw niskotowarowych, wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawa dobrostanu zwierząt, zalesianie gruntów rolnych, grupy producentów rolnych, dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE, pomoc techniczna, uzupełnienie płatności obszarowych, projekty zatwierdzone w ramach Rozporządzenia KE nr 1268/1999. W ramach działania „Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawa dobrostanu zwierząt” wdrażane są następujące pakiety: rolnictwo zrównoważone, rolnictwo ekologiczne, utrzymanie łąk ekstensywnych, utrzymanie pastwisk ekstensywnych, ochrona gleb i wód, strefy buforowe, zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich.

260 zł/ha rocznie (za trwałe użytki zielone z certyfikatem zgodności) do 1800 zł/ha rocznie (za uprawy sadownicze bez certyfikatu). Płatność zawiera utracony dochód, poniesione dodatkowe koszty oraz zachętę finansową. Może być ona podwyższona o dodatkowe 20% jeśli w gospodarstwie prowadzona jest produkcja zwierzęca zbilansowana z produkcją roślinną.

W celu uzyskania pomocy finansowej niezbędne jest spełnienie przez producenta rolnego określonych warunków. Musi on prowadzić działalność rolniczą w gospodarstwie rolnym o powierzchni co najmniej 1 ha UR, przy czym może być zarówno właścicielem, jak i dzierżawcą gruntu. Rolnik, który chce uczestniczyć w programie rolnośrodowiskowym, ma obowiązek złożyć wniosek o przystąpienie do programu wraz z wnioskiem o płatność i odpowiednimi załącznikami (wniosek o płatność składa się co roku do 30 kwietnia). Beneficjent musi posiadać szczegółowy plan rolnośrodowiskowy dla swojego gospodarstwa potwierdzony przez doradcę. Producent rolny musi stosować zasady zwykłej dobrej praktyki rolniczej na całym obszarze gospodarstwa oraz wywiązywać się z obowiązków wynikających z programu rolnośrodowiskowego przez okres 5 lat. Wraz z przystąpieniem do programu rolnik zobowiązuje się również do prowadzenia szczegółowych zapisów, związanych z gospodarowaniem i podstawowymi danymi dotyczącymi zwierząt, potrzebnych dla celów kontroli i monitoringu.

W 2004 roku jedynym pakietem, za który rolnicy mogli uzyskać wsparcie w ramach programu rolnośrodowiskowego było rolnictwo ekologiczne. W całym kraju złożono 3552 wniosków o płatność. Porównując liczbę wniosków do ogólnej liczby gospodarstw ekologicznych z certyfikatem oraz w pierwszym i drugim roku przestawiania na produkcję metodami ekologicznymi (3760) można stwierdzić, że zainteresowanie tą formą wsparcia było bardzo duże (94,5% uprawionych ubiegało się o pomoc finansową). Województwo lubelskie przoduje w kraju pod względem udziału rolników starających się o wsparcie w liczbie uprawionych (96,5% rolników prowadzących gospodarstwa ekologiczne złożyło wnioski; tylko w województwie pomorskim, kujawsko-pomorskim i podlaskim procent rolników ubiegających się o wsparcie był większy niż w lubelskim). Sytuacja ta świadczy o wysokim poziomie świadomości rolników ekologicznych dotyczącej wsparcia finansowego ze środków unijnych, powszechnej wiedzy na ten temat oraz ich aktywności i chęci działania w zdobywaniu dodatkowych środków na rozwój go-

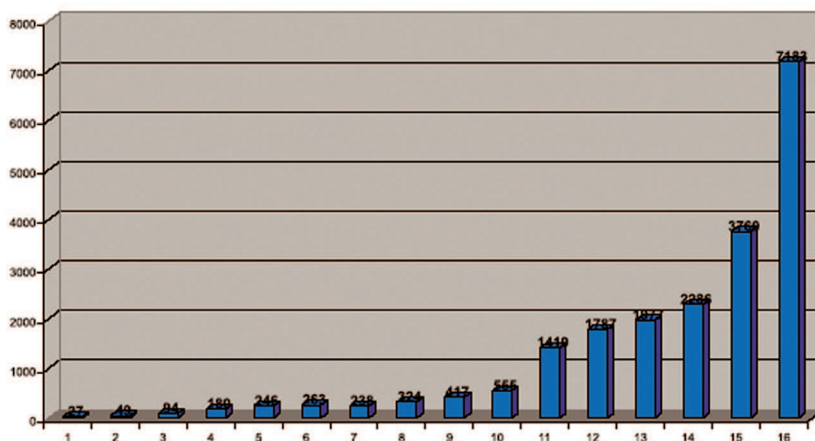
spodarstw. Powszechne zainteresowanie programem jest też dowodem skuteczności kampanii informacyjnej prowadzonej przez regionalne oddziały ARiMR oraz lokalne Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Ponadto, z danych agencji wynika, iż niewielu producentów rolnych rezygnuje z udziału w programie rolnośrodowiskowym w kolejnych latach nie składając wniosków kontynuacyjnych[1, s. 98-103].

Rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce

Rolnictwo ekologiczne zaczęło się rozwijać w Polsce na początku lat dziewięćdziesiątych. Przed 1990 rokiem rolnictwo organiczne nie budziło zainteresowania, gdyż w warunkach chronicznego niedoboru towarów na rynku, priorytetem była maksymalizacja produkcji. Ekologiczne metody gospodarowania długo utrzymywały się na marginesie produkcji rolnej w Polsce.

Liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce (posiadających atest i będących w trakcie przestawiania) pierwszy raz gwałtownie wzrosła w 2000 roku (o 156% w stosunku do 1999 roku, z 555 gospodarstw do 1419), prawdopodobnie głównie na skutek wprowadzenia wsparcia finansowego dla ekologicznych producentów rolnych z budżetu krajowego (rys. 1). Liczba producentów rolnych stosujących ekologiczne metody gospodarowania wzrosła w tym czasie o 63% w województwie lubelskim, zaś o 103% w świętokrzyskim. W 2000 roku były to dwa z trzech województw (obok mazowieckiego), gdzie znajdowało się najwięcej producentów ekologicznych w Polsce.

Przez kolejne trzy lata produkcja ekologiczna stabilnie rosła aż do 2004 roku, kiedy to liczba gospodarstw biologicznych w kraju zwiększyła się o 63% w stosunku do 2003 roku (z 2286 do 3760). W 2005 roku nastąpił prawie dwukrotny wzrost liczby gospodarstw w porównaniu z poprzednim rokiem (do 7183). Ogólna powierzchnia gospodarstw ekologicznych w Polsce wzrosła z 49 928 ha w 2003 roku do 82 730 w 2004 (o 66%), następnie do 167 740 ha w 2005 roku (o 103%). Liczba gospodarstw biologicznych w województwie lubelskim i świętokrzyskim rosła wprawdzie wolniej niż średnio w kraju (o 96% w woj. lubelskim w porównaniu z 2004 r. i o 62% w woj. świętokrzyskim), jednak w 2005 roku najwięcej gospodarstw rolnych produkujących metodami ekologicznymi wciąż znajdowało się w województwach małopolskim (1177), podkarpackim (885), świętokrzyskim (885) i lubel-

Rys. 1. Liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce w latach 1990–2005 (z certyfikatem i w trakcie przestawiania)

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.ijhar-s.gov.pl

skim (773), czyli tam, gdzie warunki rozwoju dla tego typu produkcji są szczególnie sprzyjające [9].

Tak intensywny wzrost zainteresowania produkcją ekologiczną wynikał prawdopodobnie przede wszystkim z wejścia Polski do UE, dzięki czemu pojawiły się nowe możliwości uzyskania wsparcia finansowego z programu przedakcesyjnego SAPARD, a potem z Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) opracowanego na lata 2004–2006. Podobna sytuacja miała miejsce w drugiej połowie lat 90. w krajach piętnastki Unii Europejskiej, kiedy to głównie za sprawą wprowadzenia wsparcia finansowego dla rolnictwa ekologicznego w ramach nowej polityki środowiskowej na obszarach wiejskich nastąpił znaczny wzrost powierzchni upraw ekologicznych [3, s. 178]. Ponadto, od 1 maja 2004 roku Polska nie napotyka już na dotychczas występujące bariery legislacyjne i handlowe w obrocie wewnątrz wspólnego rynku UE. Poprawa warunków eksportowych, a także dynamiczny wzrost zainteresowania żywnością ekologiczną w krajach Europy Zachodniej oraz brak zdolności produkcyjnych do zaspokojenia popytu na nią, stworzyły nowe możliwości sprzedaży polskich surowców ekologicznych w krajach UE.

Metodyka badań

Badaniami objęto 60 gospodarstw ekologicznych (w większości posiadających certyfikat zgodności) znajdujących się w województwie lubelskim (40) — w powiatach: lubartowskim (15), tomaszowskim (13), łęczyńskim (6), opolskim lubelskim (2), puławskim (1), lubelskim (1), janowskim (1) i krasnostawskim (1) oraz w województwie świętokrzyskim (20) — w powiecie starachowickim. Źródłem pozyskiwania danych była metoda kwestionariusza wywiadu i wywiadu bezpośredniego. Kwestionariusz wywiadu zawierał pytania pozwalające na dokonanie krótkiej charakterystyki badanych gospodarstw. Przedmiotem badań był także udział rolników w programie rolnośrodowiskowym w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Miejscem prowadzenia badań były szkolenia zorganizowane przez firmę Symbio dla rolników ekologicznych współpracujących z nią i zainteresowanych współpracą.⁴ Szkolenia odbywały się zarówno w Lublinie, jak i w terenie (na terytorium obu województw). Badania przeprowadzono w lutym i marcu 2006 roku, a obejmowały one zakres czasowy 2004–2006.

Wyniki badań

Wśród 60 badanych gospodarstw ekologicznych 47 posiadało certyfikat, a 13 było w pierwszym i drugim roku przedstawiania na produkcję metodami ekologicznymi.

W badanych gospodarstwach średni wiek osoby prowadzącej gospodarstwo to 44,7 lat. Większość z nich stanowili mężczyźni (72%). Najwięcej osób posiadało wykształcenie średnie (23 osoby) i zawodowe (21), tylko 8 rolników ukończyło wyższe uczelnie, tyle samo zakończyło swoją edukację na szkole podstawowej. Przepracowali oni w gospodarstwie średnio 22,3 lat. Przeciętna liczba domowników badanych gospodarstw to 4,1 osób, w tym 1,02 dzieci w wieku do lat 14.

Średni obszar badanych gospodarstw to 8,91 ha, przy roz-

⁴ Firma współpracuje z około 50% rolników ekologicznych w województwie lubelskim.

piętości 1,4 — 29,5 ha. Gospodarstwa ekologiczne są zwykle większe niż konwencjonalne, dla porównania przeciętna powierzchnia gospodarstw w województwie lubelskim to 6,07 ha, a w województwie świętokrzyskim — 4,08 ha.¹⁶ Najwięcej badanych gospodarstw znalazło się w przedziale 5 — 9,99 ha (tab. 1). Wśród 60 analizowanych jednostek 28 dzierżawi grunty, a ich przeciętna powierzchnia to 3,24 ha. Na ogół nie cała powierzchnia gospodarstw jest przeznaczana pod uprawy ekologiczne. W badanych gospodarstwach średnio 7,62 ha jest przeznaczonych pod tego typu uprawy (85,5% ich przeciętnej powierzchni). Większość z nich posiada także zwierzęta gospodarskie (70%), ale jedynie w celu zaspokojenia własnych potrzeb na produkty pochodzenia zwierzęcego.

Tab. 1. Struktura badanych gospodarstw według grup obszarowych

Powierzchnia gospodarstw (w ha)	Liczba gospodarstw	Udział w ogólnej liczbie badanych gospodarstw (w %)
1 — 1,99	4	6,67
2 — 4,99	14	23,33
5 — 9,99	20	33,33
10 — 14,99	13	21,67
15 — 19,99	5	8,33
20 — 19,99	4	6,67
	60	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Główny kierunek produkcji badanych gospodarstw to produkcja owoców miękkich. Wynika to przede wszystkim z tego, że firma Symbio zainteresowana jest podpisywaniem umów kontraktacyjnych na dostawy owoców i warzyw, przy czym umowy na owoce podpisywane są na 3 lata, a na warzywa na rok. Zapotrzebowanie firmy na owoce i warzywa ekologiczne wiąże się z trendami występującymi na światowym rynku żywności ekologicznej. Poza tym, województwo lubelskie i świętokrzyskie od lat traktowane są jako zagłębie owocowo-warzywno.

Znaczna większość badanych gospodarstw zajmuje się ekologiczną produkcją truskawek i malin. Uprawa innych owoców, jak np. porzeczek, aronii, jabłek czy borówki amerykańskiej, ma mniejsze znaczenie. Z badań wynika, że produkcja warzyw metodami ekologicznymi jest bardziej zróżnicowana. Producenci warzyw zajmują się m. in. uprawą marchwi, cebuli, rabarbaru, ogórków czy cukini (tab. 2).

Firma Symbio wycofuje się z kontraktacji ziół i zbóż, a szkolenia, podczas których przeprowadzono wywiad dotyczyły metod ekologicznej uprawy warzyw i owoców, w związku z czym ani jedno z badanych gospodarstw nie prowadzi ekologicznej produkcji ziół i zbóż.

Analizując strukturę produkcji badanych gospodarstw można stwierdzić, że cechuje je dość duża specjalizacja. Aż 66,7% z nich zajmuje się produkcją od jednego do trzech rodzajów owoców lub warzyw. Trzy gospodarstwa prowadzą jednokierunkową produkcję truskawki (2 z nich o powierzchni 2,2 i 7,59 ha) lub porzeczek czarnej (1 gospodarstwo o powierzchni 5,1 ha). 25% badanych gospodarstw prowadzi dwukierunkową produkcję; są to producenci owoców, głównie maliny i truskawki (60% z nich). Przeciętny obszar przeznaczony pod uprawę dwukierunkową to 8,6 ha. 36,7% ogólnej liczby badanych gospodarstw

Tab. 2. Kierunki ekologicznej produkcji owoców i warzyw w analizowanych gospodarstwach

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw	Udział w ogólnej liczbie badanych gospodarstw (w %)	Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw	Udział w ogólnej liczbie badanych gospodarstw (w %)
<i>Owoce:</i>			<i>Warzywa:</i>		
Truskawki	51	85,00	Marchew	7	11,67
Maliny	47	78,33	Cebula	6	10,00
Porzeczki czarne	28	46,67	Rabarbar	6	10,00
Porzeczki kolorowe	12	20,00	Ogórki	6	10,00
Aronia	9	15,00	Cukinia	5	8,33
Jabłka	8	13,33	Dynia	4	6,67
Poziomki	3	5,00	Zielona fasolka szparagowa	4	6,67
Borówka amerykańska	2	3,33	Pietruszka	4	6,67
Agrest	1	1,67	Por	4	6,67
Czereśnia	1	1,67	Pomidory	4	6,67
Śliwa	1	1,67	Seler	3	5,00
			Kalafior	2	3,33
			Papryka	1	1,67
			Buraki	1	1,67
			Kapusta	1	1,67

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Tab. 3. Źródła informacji na temat programu rolnośrodowiskowego w ramach PROW w opinii respondentów

Wyszczególnienie	Liczba wskazań	% gospodarstw
Miejskowy Ośrodek Doradztwa Rolniczego	27	45,00
Oddział terenowy Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	15	25,00
Firma Symbio	13	21,67
Prasa, radio i/lub telewizja	10	16,67
Jednostka certyfikująca	7	11,67
Rodzina, sąsiedzi i/lub znajomi	5	8,33

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

produkuje trzy rodzaje surowców rolnych. W przypadku połowy z nich są to tylko owoce, kolejna połowa produkuje dwa rodzaje owoców i jeden rodzaj warzyw (głównie rabarbar).

Na podstawie przeprowadzonego wywiadu można stwierdzić, że rolnicy ekologiczni produkują zgodnie z potrzebami rynku. Firma Symbio jest niejako pośrednikiem przekazującym rolnikom informacje o tym na co jest zapotrzebowanie. Firma jest zainteresowana przede wszystkim truskawką i maliną, a z warzyw cebulą i marchwią, co jest widoczne w strukturze produkcji badanych gospodarstw.

Druga część kwestionariusza wywiadu dotyczyła korzystania badanych rolników ze wsparcia finansowego w ramach pakietu „rolnictwo ekologiczne” znajdującego się w działaniu PROW pt. Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawa dobrostanu zwierząt.

Spośród 60 badanych właścicieli gospodarstw ekologicznych 52 (86,67%) złożyło wnioski o przystąpienie do programu rolnośrodowiskowego w 2004 roku. Pięć z nich nie złożyło wniosku o płatność w kolejnym roku. Osiem osób prowadzących gospodarstwa ekologiczne nie korzystało ze wsparcia finansowego w ramach programu ani w 2004, ani w 2005 roku. Troje z nich podało przyczynę nie uczestniczenia w programie. Jeden z producentów przekazywał gospodarstwo następcy w zamian za rentę strukturalną, kolejny twierdził, że nie starał się o wsparcie ze względu na swój wiek, natomiast trzeci przyznał, że nie miał bliższych informacji na temat programu. Jeśli chodzi o źródła informacji o programie, rolnicy najczęściej wymieniali miejscowy Ośrodek Doradztwa Rol-

niczego, oddział terenowy Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz firmę Symbio (tab. 3).

Jedynie 26 z 52 badanych producentów korzystających z pomocy finansowej podało kwotę jaką otrzymało w 2005 roku. Średnio otrzymali oni 6331,5 zł.

W badanych gospodarstwach wsparcie to przeznaczano głównie na zakup takich środków obrotowych, jak nawozy i środki ochrony roślin oraz paliwo. Jednakże około połowy gospodarstw korzystających z programu przeznaczyło otrzymaną kwotę również na zakup maszyn i urządzeń, a ponad 20% na budowę systemu nawadniania. Jedna trzecia producentów rolnych wykorzystała otrzymane płatności jedynie na zakup środków obrotowych. Pozostała ich część za otrzymaną kwotę dokonała zakupu środków trwałych (w tym 77,1% rolników zakupiło zarówno środki trwałe, jak i obrotowe, a pozostałe 22,9% zainwestowało jedynie w unowocześnienie swoich gospodarstw poprzez zakup maszyn i urządzeń oraz budowę systemu nawadniania) (tab. 4). Wykorzystanie środków finansowych z Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich nie tylko na bieżącą działalność gospodarstw, ale również na nowe inwestycje jest pozytywnym zjawiskiem. Zgodnie z celami Wspólnej Polityki Rolnej, fundusze strukturalne Unii Europejskiej mają wpływać przede wszystkim na przemiany strukturalne w rolnictwie i na obszarach wiejskich, czemu służą między innymi nowe inwestycje w gospodarstwach rolnych.

Ostatnie pytanie kwestionariusza wywiadu dotyczyło trudności, na jakie napotykali producenci rolni podczas starania się o pomoc finansową w ramach programu rolnośrodowiskowego. Wśród najczęściej występujących problemów wy-

Tab. 4. Sposób wykorzystania środków finansowych otrzymanych z pakietu „rolnictwo ekologiczne” PROW w badanych gospodarstwach

Wyszczególnienie	Liczba wskazań	% badanych gospodarstw
<i>Środki trwałe</i>		
Zakup maszyn i urządzeń	28	53,85
Budowa systemu nawadniania	11	21,15
<i>Środki obrotowe</i>		
Zakup nawozów i środków ochrony roślin	38	73,08
Zakup paliwa	37	71,15
Zakup nasion i sadzonek	21	40,38
Zakup jedynie środków trwałych	8	15,39
Zakup zarówno środków trwałych, jak i obrotowych	27	51,92
Zakup wyłącznie środków obrotowych	17	32,69

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

Tab. 5. Trudności napotymane przez producentów rolnych podczas starania się o pomoc finansową z pakietu „rolnictwo ekologiczne” w ramach PROW

Wyszczególnienie	Liczba wskazań	% dających odpowiedzi
Zbyt czasochłonny proces ubiegania się o wsparcie	23	44,23
Zbyt skomplikowany wniosek	17	32,69
Brak dostatecznych informacji o programie w oddziale terenowym ARiMR	12	23,08
Brak pomocy w wypełnianiu wniosku ze strony służb rolnych (urzędów gmin, ODR-ów, ARiMR itp.)	4	7,69
Za dużo biurokracji	1	1,92

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

mieniano: zbyt czasochłonny proces ubiegania się o wsparcie, niejasno sformułowany wniosek oraz brak dostatecznych informacji o programie w oddziale terenowym ARiMR (tab. 5). Co ważne, żadna z badanych osób nie stwierdziła, że koszty związane z ubieganiem się o wsparcie z programu rolnośrodowiskowego są zbyt wysokie.

Podsumowanie

Rolnictwo ekologiczne jest jednym z pożądanych kierunków rozwoju produkcji rolnej w Polsce ze względu na swój pozytywny wpływ na środowisko naturalne, dostarczanie społeczeństwu wysokiej jakości żywności, swój pracochłonny charakter (w sytuacji przeludnienia polskiej wsi) oraz stale rosnący popyt na żywność organiczną na światowym rynku rolno-żywnościowym. Jednocześnie należy przyznać, iż produkcja ekologiczna nie zaspokoi potrzeb żywnościowych kraju, a zwłaszcza wielkich aglomeracji miejskich. Jest to niszowy kierunek produkcji rolnej, który należy rozwijać w sposób wyważony. Celem rolnictwa ekologicznego jest produkcja żywności wysokiej jakości służącej zdrowiu człowieka. Jednak postawienie tezy, iż produkty organiczne są zawsze lepszej jakości niż produkty konwencjonalne wymaga dalszych badań.

Istotne znaczenie dla rozwoju rolnictwa biologicznego mają uwarunkowania przyrodnicze oraz struktura rolnictwa danego regionu. Świadczy o tym fakt, iż od początku rozwoju

produkcji ekologicznej w Polsce (od 1990 roku), największym zainteresowaniem cieszyło się ono w Polsce południowo-wschodniej (w tym w województwie lubelskim i świętokrzyskim), najlepiej przystosowanej przyrodniczo i strukturalnie do produkcji ekologicznej.

Mimo sprzyjających warunków rolnośrodowiskowych dla produkcji ekologicznej, nie rozwijała się ona w Polsce zbyt dynamicznie do czasu wprowadzenia wsparcia finansowego najpierw z budżetu krajowego, a potem unijnego. Z danych ARiMR oraz przeprowadzonych badań wynika, że pakiet rolnictwo ekologiczne realizowany w ramach PROW w latach 2004–2006 spotkał się z dobrym przyjęciem wśród rolników. Znaczna większość uprawnionych producentów ubiegała się o wsparcie. Żaden z ankietowanych producentów rolnych nie uznał procesu starania się o pomoc finansową za zbyt kosztowny. Można ocenić również pozytywnie fakt, że większość rolników przeznaczała otrzymane płatności nie tylko na bieżącą działalność swoich gospodarstw, ale i na nowe inwestycje. Struktura produkcji badanych jednostek świadczy natomiast o ukierunkowaniu producentów na potrzeby rynku i dążeniu do specjalizacji.

Wejście Polski do Unii Europejskiej dało nowe możliwości rozwoju produkcji ekologicznej. Oferowana pomoc finansowa stała się zachętą do wprowadzania biologicznych metod produkcji, o czym świadczy dynamiczny wzrost liczby gospodarstw ekologicznych i ich powierzchni. Rynek zachodnioeuropejski, na którym popyt na żywność organiczną jest znacznie wyższy niż w Polsce i ciągle rośnie, stworzył nowe możliwości eksportu, a tym samym pojawiły się kolejne źródła dochodów dla wszystkich uczestników „ekologicznego łańcucha żywnościowego”.

LITERATURA

- [1] Drygas M. (red.): ARiMR — dwa lata po akcesji, Wyd. ARiMR, Warszawa 2006
- [2] Kurek A.: Rola firmy Symbio w rozwoju rolnictwa ekologicznego w województwie lubelskim w latach 1998–2005. Realizacja koncepcji rozwoju zrównoważonego [w:] Adamowicz M. (red.), „Przedsiębiorstwa i organizacje publiczne w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich”, Prace Naukowe Nr 39, Wydział Ekonomiczno-Rolniczy, SGGW, Warszawa 2006
- [3] Łuczka-Bukała W.: Rozwój rolnictwa ekologicznego oraz dystrybucji i konsumpcji jego produktów, *Wies i Rolnictwo*, Nr 2(127), 2005
- [4] Nachtman G., Żekało M.: Efektywność ekonomiczna gospodarstw ekologicznych na tle konwencjonalnych w 2004 r., *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, Nr 4, 2006
- [5] Pimentel D., Hepperly P., Hanson J., Doubs D., Seidel R.: Environmental, Energetic and Economic Comparisons of Organic and Conventional Farming Systems, *BioScience*, Vol. 55 No. 7, July 2005
- [6] Toruński J., Szajczyk M.: Rozwój rolnictwa ekologicznego w latach 1999–2001 [w:] Roczniki Naukowe, tom IV, zeszyt 1, SERiA, Warszawa 2003
- [7] Wiśniewska M.: Od gospodarstwa do stołu, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2005
- [8] Żakowska-Biomas S.: Rynek żywności ekologicznej w Polsce — szanse i możliwości rozwoju, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział Radom, Radom 2006
- [9] www.ijhar-s.gov.pl
- [10] www.stat.gov.pl